

Gajeta od Ljubavi i dišpeta

Gajeta¹ of Love and Defiance

Putovanje od Brača do Komize i pučinskih otoka Brusnika, Sveca i Jabuke.
Ruta bračkih ribara.

Voyage from Brač up to Komiza and open sea islands of Brusnik, Svetac and Jabuka. The route of the Brač fishermen.

Jasna Marčelić, dipl. novinar
E-mail: jasna.marcelic@zd.t-com.hr

„Tisuće smo godina na ovom moru, na ovim klisurama, u burama i olujama na Suncu i Mjesecu, na valovima silnim i divnoj tišini, ujedinivši u sebi svu tradiciju Mediteranaca, Ilira i Grka, Neretvana, Travuljana, Dukljana i Hrvata.“ (Novak Grga, Naše more, Split, 1970.)

Ljubav prema tradicijskom načinu života svojih predaka Luka Dragičević iz Supetra na Braču više godina istražuje i pretače obnavljajući drveni brod tipa „gajeta“. Tradicijska drvena brodogradnja u Dalmaciji pred drugim materijalima pogodnijima za održavanje, gubi dah i nestaje, pa u mjesnim se lučicama rijetko može vidjeti privezana. Zaljubljenici u drvene brodove kao Luka Dragičević osnivaju udruge poradi zaštite drvene brodogradnje, obilazeći priobalje i otoke u potrazi za brodovima karakterističnima za ovaj dio Mediterana - gajetom, bracerom, gucom, leutom i drugima. Gajeta je služila za prijevoz tereta i radnih domaćih životinja s otoka na kopno, i obratno, a do uspostave putničkoga pomorskog prometa na Jadranu, do sredine XIX. stoljeća za vrijeme uprave Austrije, i poslije služila je za prijevoz ljudi. U kulturi ribarstva u Dalmaciji do izuma motora gajeta, brod duljine do sedam metara, pokretan je ljudskom snagom veslima ili jedriljem punim vjetra. Gajetom su ribarske družine ribarile Jadranskim morem na području od srednje i sjeverne Dalmacije sve do bogatih ribolovnih područja oko pučinskih otoka Jabuke, Brusnika, Palagruže, Sveca.

¹ Traditional vessel of Dalmatia

Slika 1. Najstariji prikaz latinskog idra u Crkvi sv. Luka XI. st. poviše Supetra na Braču

- Drveni brod tipa gajeta tradicijski je brod na dalmatinskim otocima, bez kojega je život na otoku bio nezamisliv. Sjećam se svojeg nona Luke ribara, po kojemu sam i dobio ime, specifičnoga mirisa ribe i svježine mora koji je ostavljao za sobom kud bi prošao. Ponekad bi me pogladila po kosi, po licu njegova topla hrapava ruka; dodir pamtim i sad, pa njegove snažne

Slika 2. Luka Dragičević iz Supetra na otoku Braču

Slika 3. Gajeta Bepa u brazdi bračkih ribara... do pučinskih otoka Jabuka, Sveca i Brusnika

mišićave ruke, prsti koji su poprimili oblik teških vesala. Pedesetih godina prošlog stoljeća na Braču se živjelo od poljoprivrede i ribarstva sve dok turizam nije postao glavna gospodarska grana. S promjenom načina privređivanja u obiteljima, zapostavilo se ribarstvo, poljoprivreda a time su iz naših porta nestajale i gajete, i na njihova mjesta danas privezuju plastične brodice, jahte, a ispred luka su megacruiseri - kaže o svom pokretačkom motivu da se obnovi drveni brod Luka Dragičević iz Supetra na Braču za plovidbu brazdom ribara s otoka Brača.

Nakon nabave gajete sa Žirja na vezu u Šibeniku, izgrađene 1935. godine, Luka Dragičević uz pomoć prijatelja i ljubitelja drvenih brodova, jednoga od najvažnijih kulturnih nasljeđa Dalmacije, krenuo je s obnovom plovila, i to doslovce svakog dijela posebno. Obnova gajete u izvornom obliku obradovala je Supetrane da je nakon sedam desetljeća u svom portu ugledaju. Akademski slikar Josip Botteri-Dini je na jedru naslikao sliku sv. Petra u brodu, a pjesnik amater Ivo

Derado Zmaj iz Supetra napisao pjesmu «Gajeta iz ljubavi i dišpeta» na bračkom dijalektu.

- Putovanje je počelo u Supetru a posada su bili Luka Dragičević i Pere Dragičević, prof., dva potomka jedne

Gajeta ima oko 200 sastavnih dijelova: kolumbu, jedra, lantinu, madire, bite, ašte, korbe, škotu. Riječi koje se sve manje upotrebljavaju u svakodnevnom govoru nestajući iz bogatog rječnika čakavskog dijalekta. Nazivlje dijelova drvenih brodova koji su se nekad puno više gradili u našim brodogradilištima danas zna i govori tek nekolicina kalafata koji grade nove ili obnavljaju vremesne gajete u obiteljskim brodogradilištima u Dalmaciji.

od najstarijih bračkih obitelji s posebnim povlasticama dobivenima u XV. stoljeću od tadašnje vlastele. U Komiži, nekadašnjem središtu ribarstva i ribarske industrije u Hrvatskoj, udaljenoj 41 morsku milju od

Slika 4. Otok Brusnik... Brusnik je kažu dobio ime...

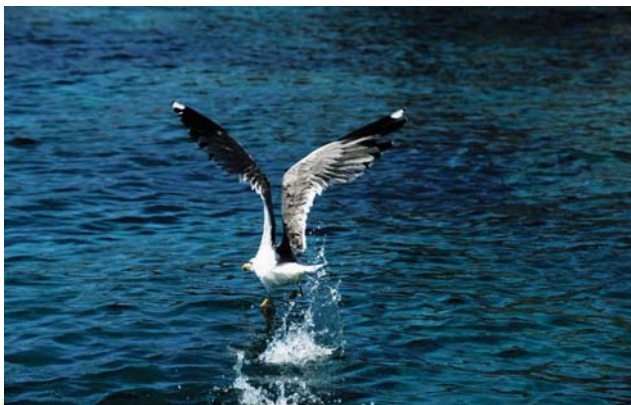

Slika 5. Gajeta Bepa uz privezište „Pod ploču“.... jedino dostupno mjesto za brodove na Brusniku

Supetra, u duhu tradicije pomolili smo se u Crkvi sv. Marije ili Gospe Gusarice, izgrađenoj na samoj obali, za duše svojih predaka i za dobro more do udaljenih ribolovnih područja, „pošta“, kako ribari kažu - priča nam Dragičević.

- Ploveći do Brusnika na pučini susrećemo posljednjeg ribara na jastoge Duška Vuškovića iz Komiže podrijetlom iz Supetra na Braču. Ribari nekoliko desetljeća na pučinskim otocima, a svojim omanjim brodom punom ribarskih arta love jastoge i drugu ribu. Praktičnim rješenjima prilagodio ga je sebi u teškim uvjetima na moru. Ribarsko je iskustvo sam nadjenuti parangal, staviti ješku u vršu, odmotati konop koji se omotao oko propelera i riješiti mnoge druge situacije koje se dogode ribarima na moru. Tako su se pomalo neplanirano na Brusniku susrela tri potomka dvije poznate ribarske obitelji Dragičević i Vušković iz Supetra na Braču, obišli otok podsjećajući se priča svojih djedova koje su slušali u djetinjstvu - kaže nam Pero Dragičević, prof. likovne umjetnosti.

Zaljubljenik u umjetnost fotografije, dosad je imao više samostalnih i skupnih izložaba diljem Hrvatske

Slika 6. Na Brusniku se gnijezdi jadranski galeb kaukal... o otoku Brusniku...

i bivše države. Dobitnik je svjetskog priznanja za fotografiju osamdesetih godina prošlog stoljeća.

- Brusnik „Crni“, kako ribari još popularno nazivaju otok zbog njegove boje, u srpnju nas je dočekao u pjesmi stotina mladih upravo izleglih galebova i brižnih roditelja koji su ih uokolo otoka učili vještine što je svaki galeb mora znati u svojem životu. Posebnost Brusnika što ga izdvaja od ostalih otoka na Jadranu je njegov „mjesečev pejzaž“: prekriven je trokutastim stijenama i sivo-crnim oblucima. U srpnju nastanjen galebovom kolonijom kaukalima, poprimio je karakterističnu sivobijelu boju oštra mirisa. Boraveći svakodnevno na otoku i ribareći uokolo, Duško Vušković kaže da bi skrb države za prirodnu raznolikost Brusnika trebala biti učinkovitija, tako da ga štite od velikog broja nautičara koji dolaze na otok, odnoseći s njega karakteristične sivo-crne oblutke.

- Brusnik je zaštićen spomenik prirode, a u državi se o pravom stanju otoka ne zna mnogo. Ovdje svaki dan

Slika 7. Duško Vušković Riste ribar iz Komiže porijeklom iz Supetra s otoka Brača

lovim ribu i jastoge, vidim nautičare da dolaze na otok i, za uspomenu valjda, odnose s njega crne oblutke, a siguran sam u to da do Brusnika vodi cesta da otoka davno više ne bi bilo. Mišljenja sam da bi Brusnik redovito trebali obilaziti zaštitari prirode kao i svaki drugi prirodni zaštićeni lokalitet u Hrvatskoj i spriječiti devastaciju prirode na ovom, po mnogočemu, jedinstvenom otoku na Jadranu.

Na Brusniku brod je jedino moguće privezati na Crnu ploču - nedaleko od dviju uspravnih hridi Volića ispred samog otoka. Za vrijeme boravka na otoku komiški ribari radi sigurnosti svoje su falkuše izvlačili na jedino žalo koje je na otoku nježnom snagom oblikovalo more i od kamena tvrdom. Na Brusniku 80 godina prošlog

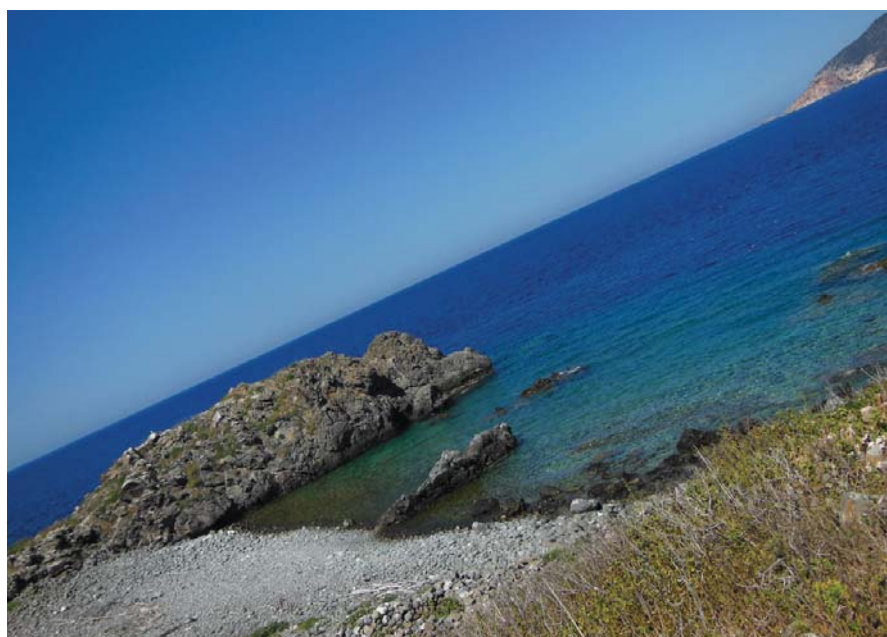
Slika 8. Crni kunić na Brusniku, ribari su ga donijeli prije stotinjak godina za jelo

Slika 10. Polja kapara na Brusniku uz kanjon s jastožerama

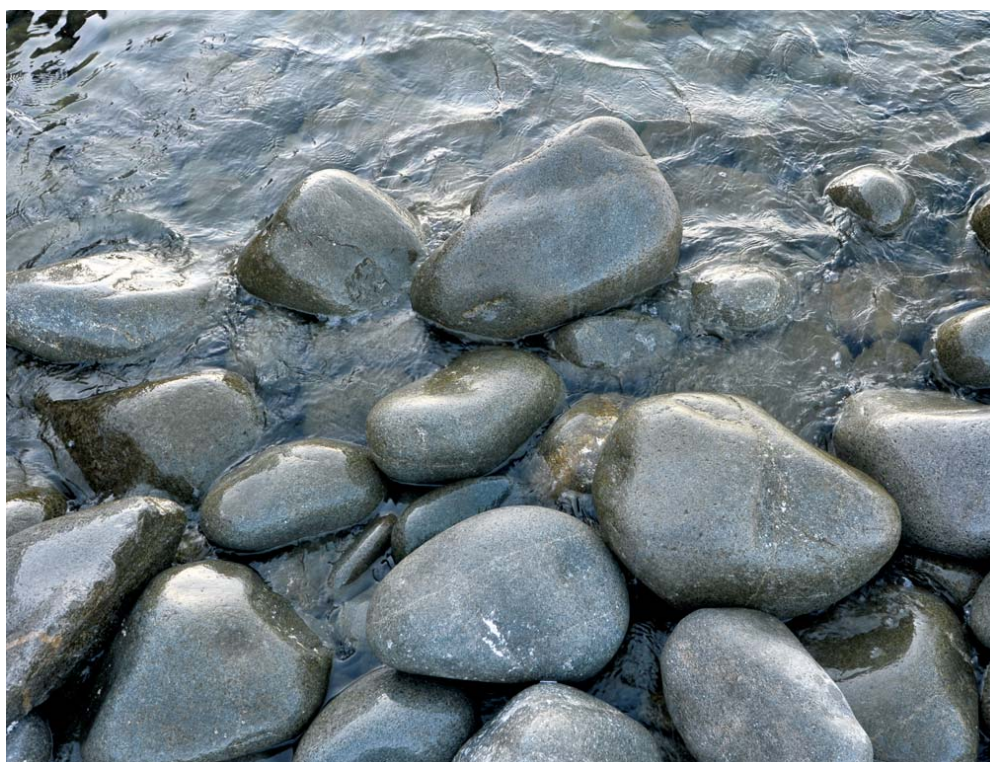
Brusnik je, kažu, dobio ime zbog toga što more i vjetrovi stalno bruse i oštre njegove nepristupačne obale. Druga je legenda o podrijetlu imena da su ribarima slomljeni granitni obluci s Brusnika služili za brušenje noževa i da je tako dobio ime. Hrid Brusnik izronila je iz grotla vulkana i izgleda kao iz nekog drugog svijeta. U dubinama hrid je okružena živopisnim morskim krajobrazima jedinstvene ljepote; u crno-modrim dubinama roneći, ulazi se u predvorje nestvarnoga. Nenaseljeni pučinski otočić dug oko 320 m, širok 205, najviši vrh 30 m nad morem. Zbog svojega geološkog sastava i endema flore i faune Brusnik je zaštićen spomenik prirode od 1951. godine. Vulkanskog je podrijetla s udjelom

poroznog vapnenaca u udolini po sredini otoka. Brusnička gušterica, pokazujući finu radoznalost, crne je boje, a raspoznaje se mužjak s plavim točkama na boku. Brusnički kunić crne je boje, donijeli su ga ribari za hranu prije stotinu ili više godina, a sadašnji je poprimio karakterističnu crnu boju brusničkih stijena. Kunić je za svoj boravak na otoku odabrao podzemlje, gdje je izgradio čitavu mrežu hodnika. U potrazi za hranom izlazi iz rupa koje su vidljive po čitavom otoku. Na Brusniku se gnijezdi jadranski galeb kaukal. U vrijeme gniježđenja na otoku su tisuće galebova i na stijenama ostavljaju vidljive tragove. U vrijeme gniježđenja zabranjeno je boraviti na otoku.

Slika 9. Brusničko žalo s pogledom na otok Svetac

Slika 11. Brusničko žalo jedinstveno je na Jadranu

stoljeća u fortunalu razbila se posljednja komiška falkuša. Možda je to i opomena prirode pred prelovom i devastacijom podmorja koje je očito u ulovljenim primjercima jastoga težine tek nešto više od pola kilograma - kaže Duško.

- Domaći ribari čuvaju svoje more i njegovo bogatstvo. Primjerice, ako se u vršu ulove jastozi manji od pola kilograma, vraćamo ih more, a nisam siguran

da to isto rade stranci turisti koji oko pučinskih otoka love jastoge i oboritu ribu. Na Brusniku rastu tamarisi, grmovi kapara koji su služili ribarima za pripremu hrane, te trave i brusnička zečina. Sljez je na otok stigao s vjetrom i pticama.

Brusnik je nekad bio drugi dom komiških ribara, ostaci kamenih zidova na maloj zaravni su od ribarskih kućica. Tu su ribari boravili i solili ulovljenu ribu čuvajući

Slika 12. Mužjak brusničke endemske gušterice

Slika 13. Brusničko žalo i ostaci ribarskih nastambi na Brusniku

Slika 14. Oblutak kojeg more oblikuje svojom snagom

je na taj način od propadanja. Na unutarnjem žalu, po oblucima ribari su sušili ribarske mreže, tada pletene od pamuka. Noću bi se njima lovile srdele, a danju su se sušile. Težak život vesla, huka mora i otok koji drhti pod naletima olujnog vjetrova kod starijih su generacija ribara stvorili vjerovanje da kod Brusnika počinje zeleno more prokletstva. U proljeće i jesen dolazili bi u lov na jastoge i ostajali više dana. Na Crnom otoku živjeli su u oskudnim uvjetima, a za meso prije više od stotinu godinu donijeli bi kuniće, koji su se s vremenom razmnožili i poprimili boju okoliša - kaže nam o podrijetlu kunića na otoku ribar Duško.

- U samoj kruni hridi Brusnika tri su neobična kanjona na kojih su dnu jezerca obrubljena brusničkim crnim oblucima. „Konali“, kako kažu ribari, nastavak su

Slika 15. Brusničke jastožere u središnjem klanecu Brusnika

Slika 16. Sklonište komiških ribara i odmorište na Brusniku

kanjona u moru gdje je povoljno za sidrenje broda za vrijeme jakoga sjeverozapadnog vjetrova. Brusnik je po sredini „šupalj“ otok i more u jezerima prirodnim se putem mijenja, diže i spušta usporedo s razinom mora, s plimom i osekom. Desetak brusničkih jezerca nekada je služilo za čuvanje ulova komiških ribara, a danas su samo podsjetnik na nekadašnje tradicijsko ribarstvo

Slika 17. Najviši vrh Brusnika „Kruna“ s kojeg se promatra prolazak plova plave ribe i morskih grabežljivaca

Slika 18. Do osmatračnice na Brusniku ribar Duško Vušković Riste dolazi penjući se po stijenama

Slika 20. Noćni ulov jastoga Duška Vuškovića Riste na Brusniku

na pučinskim otocima - priča nam Duško o znamenitim jastožerima na Brusniku.

- Zanimljivost je i to, a manje se zna, da u vrijeme lova na jastoga, iako to nije doba godine kad je sunce jako, obluci u jezercima ugrijali bi more. Jastog je stanovnik dubljeg i hladnijeg mora, stoga su ribari nad jastožerima prostirali jedra s brodova, praveći hlad kako bi sačuvali ulov. Tada su ribari na Brusnik dolazili na jedra i vesla, i ostajali bi i po šest dana, a svaka ribarska družina imala je svoje jezero u kojem je čuvala ulov. Na povratku u Komižu ulov bi nosili na prodaju gdje se danas nalazi restoran „Jastožera“ - priča nam Duško Vušković glasom otežalim od emocija, o nekadašnjem načinu ribarenja posljednji ribar na jastoge s Brusnika.

Povećanje nautičkog turizma na Jadranu proizvelo je i veću količinu otpada koja završi na Brusniku za vrijeme

nevremena. Duško govori da bi država trebala i stvarno, a ne samo deklarativno zaštititi Brusnik i Jabuku, koji su u kritičnom stanju.

- Ovo je moj život: ribarenje na pučinskim otocima Brusniku, Jabuci i Svecu. Živim na samom kraju, rekli bi ribari, jer poslije ovih otoka nema ničega. Poseban doživljaj je biti na Brusniku za vrijeme fortunala. Tada

Slika 19. Ženka endemske crne gušterice podigla je lijevu nožicu za dobrodošlicu

Slika 21. Bogati ulov jastoga u vrši

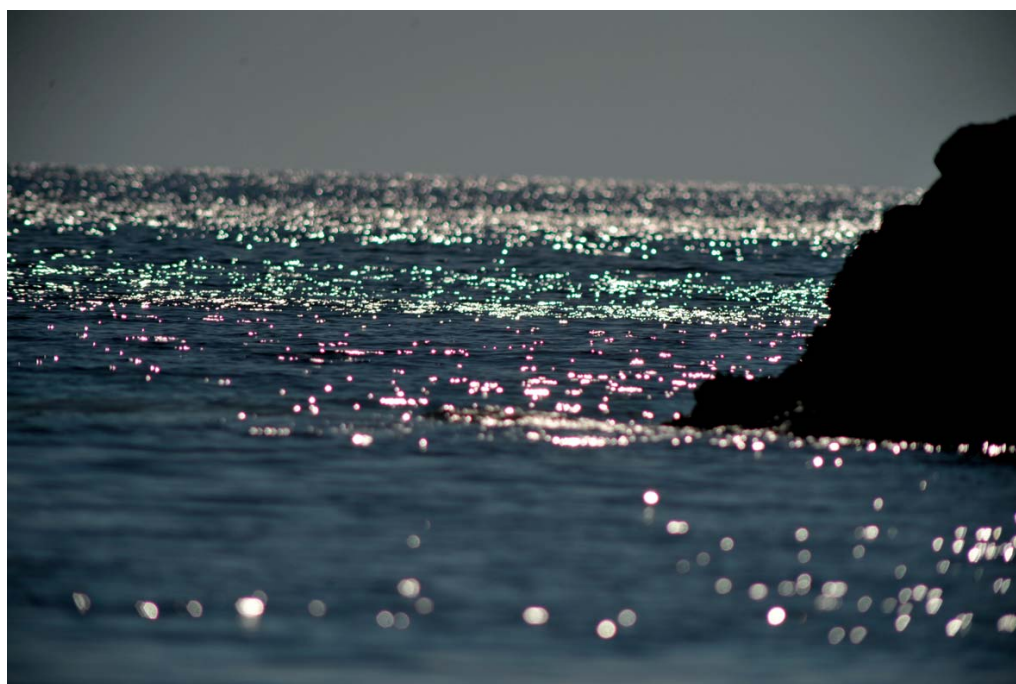
Slika 22. Suton na Crnom otoku

se brod mora izvući na žalost da ga ne razbije valovi. Za olujnog nevremena - govori nam Duško o jednoj od posebnih situacija na Brusniku.

Dok sjedimo na žalu uz šum galebovih krila gledamo starije kako uče mlade uloviti ručak. More preskače Brusnik kao da ga želi presjeći na dva dijela. Valovi se razbijaju na oštrim hridima stvarajući stotine slapova i vodoskoka po čitavom otoku. Nestvarno je to kad počne grmljavina mora i vjetra praćena snažnim vibracijama, pa se na trenutke čini da će otočić raspasti u kamene djeliće i nestati u zapjenjenome moru. Tada treba oči držati širom otvorene i upamtiti upečatljive prizore otoka u oluji. Na čvrstom ste, na kopnu, a osjećate nesigurnost kao da oluju proživljavate na brodu nošenome podivljanim morem, koje se pjeni i prijete da sve proguta. Kada kasno

Svetac - pučka legenda kaže da je ilirska kraljica Teuta u Uvali senjskoj na Sv. Andriji - Svecu dala izgraditi dvore. Teutini dvori današnji je Gradac visoko nad morem. Tražeći Teutinu milost i naklonost u ribolovu, ribari bi na sve četiri strane svijeta bacali ribu od ulova. Na Svecu se više nitko ne živi. Teta Antonija, posljednja Teuta s „posljednjeg ruba Jadrana“, umrla je pred više od desetak godina. Na otoku je među povijesnim ostacima tvrđava Krajicino, za koju se tvrdi da je iz kasne antike 6. stoljeća. Legenda kaže da je u tvrđavi povremeno boravila ilirska kraljica Teuta, koja se bavila gusarenje na moru. S vrha Sveca nazirala je plovidbu brodova, presretala ih pljačkajući i odvođeci mornare u roblje. U tamnim noćima bez mjeseca za vrijeme jakih nevera, kad pucaju gromovi još ponekad se čuje glas Teute, ilirske kraljice, koja doziva mrtve ljubavnike. Gusta borova šuma s mnoštvom stabala planike i gustim grmljem smrče i ružmarina potpuno je izolirala sablasno mjesto gdje je tvrđava. Ostaci Teutina grada fasciniraju impozantnim zidovima. Prepoznatljiva su ulazna vrata i prozori, cisterna za skupljanje kišnice danas je obrasla travom.

Otok Svetac u vlasništvu je obitelji Zanki, a čuvaju ga Eleonorini sokolovi. Fortunali kod Sveca su česti, jednom su nastradali muž i žena koji su spavali u brodicu na navozu u Povlovu boku. Iako je brod bio čvrsto vezan za bitvu, morska je pijavica ušla u Povlov bok, podigla barku s nesretnim ljudima desetak metara uvis i razbila je na stijenama.

Slika 23. Preko zapadne punte počinje zeleno more prokletstva

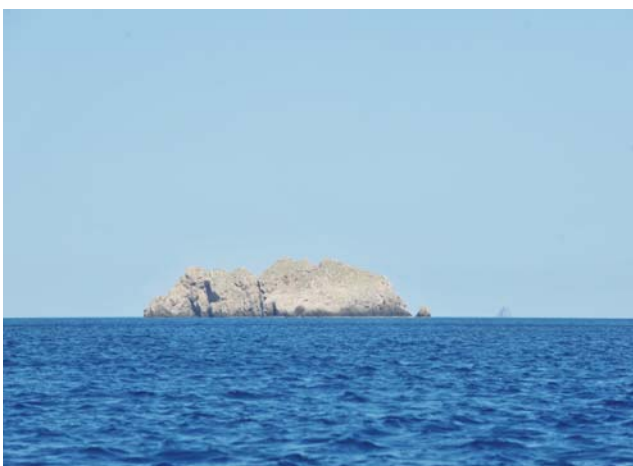
Slika 24. Plovidba u tišini huka mora prema Jabuci

poslijepodne nakon nevremena razvedri sa zapada, more poprimi neku neobičnu purpurnu boju, kao da Brusnik krvari iz rana što su mu ih gromovi zadali. Čak i tada, u eksploziji boja, Brusnik ostaje siv i tmuran, i potiče želju da što prije otplovite što dalje.

Obitelj Dragičević spominje se u XV. stoljeću kad je stekla određene povlastice i obiteljski grb: štiti u pleteru s prezimenom Dragičević, jer su bili sposobni Supetrani muškarci u momčadi veslači - galeti za bračku galiju. U *Zborniku za narodni život i običaje* Andre Jutronić: u „Naselja i porijeklo stanovništva na otoku Braču“ - spominje ih u Sutivanu, Supetru, Donjem Humcu.

- Jabuka je od Brača i Supetra odakle su ribari iz moje obitelji Dragičević od prvog spomena 9. veljače 1625. pa do šezdesetih godina prošlog stoljeća na vesla i na jedro plovili do Jabuke i ribarili u ribom bogatoj Jabučkoj kotlini, udaljena 69 nautičkih milja - kaže Luka Dragičević, potomak poznate bračke obitelji.

On je, u spomen i sjećanje na svoje pretke i na njihov nekadašnji mukotrpan težački način života s gajetom, morem i ribarskom mrežom, zaplovio tijekom srpnja u obilazak jadranskih pučinskih otoka Jabuke, Sveca i Brusnika ribarskom rutom bračkih ribara dugom 163 morske milje s Perom Dragičevićem iz Supetra,

Slika 25. Kamik i Jabuka u daljini

Jabuka nenastanjeni je pučinski otok stožasta oblika, dug oko 250 m, na najširem dijelu širok stotinjak metara. Zbog neobičnoga stožastog oblika i strmih litica Jabuka izgleda uža. Na zapadnoj strani otoka izdiže se litica pod kutom od 90 stupnjeva, i to je najviši vrh hridi. Od Visa udaljena je 28 morskih milja, od Sveca 14, a od Brusnika 16. Stijene otoka Jabuke su od crnog dijabaza s visokim postotkom magnetita što je razlog odstupanju brodskog kompasa čak 500 m od otoka. Na sjeverozapadnom rtu Jabuke moguć je iskrcaj iz brodice, te se odatle može penjati u smjeru istoka, s dolaskom nad jugoistočni rt sjevernim obodom do vrha na 97 m nadmorske visine. To je najlakši put do vrha Jabuke.

Slika 26. Nezamisliva ljepota Jabuke s rijetkim biljem čudesni „Karanfil s Jabuke“

zaljubljenikom u fotografiju i malo poznate vizure hrvatskih pučinskih otoka.

Jabuka i plovdba uz njezine litice visoke stotinjak metara i modri bezdan nikoga ne ostavljaju ravnodušnim. Za snažnog juga na stijeni uz more pojavljuje se zanimljiva morska pojava „ribarski vodoskok“. Tako, naime, ribari nazivaju slap mora koji se „penje“ uz liticu. Prirodna pojava rezultat je sabijanja mora u prostranom podmorskom plićaku, gdje veliki valovi poniru i u „penjanju“ uz stijenu raspršuju se u golemi pjenasti mlaz koji stvara iluziju vodoskoka. Ribari za morski slap kažu da djeluje nestvarno poput aveti prošlosti, oživljujući sudbine ribara i mornara nastradalih u strašnim nevremenima dok su ribarili oko Jabuke.

- Jabuka je od Komiže udaljena 30 morskih milja
- govori nam Duško Vušković iz Komiže, podrijetlom Supetranin, posljednji ribar na Brusniku, jednu od mnogobrojnih „plavih priča“ koje je napisao život o moru i ribarima koji žive s njim i od njega, i prenose ih s koljena na koljeno.

U ribolov u bogatu ribom Jabučku kotlinu upućivale su se samo najsposobnije i fizički najizdržljivije ribarske družine. Iako su bili naviknuti na težak ribarski život i poznavajući čudi mora, pogibije ribara u akvatoriju oko Jabuke često su se događale. Poznata je priča s početka 20. stoljeća, 1911. godine, o dva ribara iz Komiže koje je uhvatilo nevrijeme. Ribari su se dva dana borili s morem ne želeći napustiti falkušu i iskrcati se na otok. Danonoćno su izlijevali more iz broda da

se održi na površini jer su znali da im je to jedini način da prežive. Da su napustili brod, on bi bio potonuo, a njih nitko više ne bi tražio. Na Jabuci vidljiv je i danas spomen na četvoricu nastradalih ribara s otoka Žirja: visoko na stijenama ribari su katranom nacrtali četiri znaka križa.

Među mornarima i ribarima živa je legenda o ružičastom karanfilu koji je nekad rastao na obroncima Jabuke. Vrh Jabuke osvajali su mladići u potrazi za endemskim mirisnim karanfilom, koji su poklanjali djevojkama. Danas nestali karanfil još uvijek se traži, a ako se popnete na sam vrh 91 m visoke stijene, možda ga i ugledate, no nemojte ga brati. Prema legendi, karanfil sade i zalijevaju gorske vile, a ako ga uberete, stići će vas nevrijeme. Nestankom karanfila, kažu ribari, osiromašio je i ribarski ulov oko Jabuke.

- Nekad, ovdje su se redovito lovili jastozi teži od kilograma, dok danas prosječna težina ne prelazi pola kilograma. Mnogo je ribarskih alata koji love nedorasle primjerke jastoga, a sve više nautičara i podvodnih ribolovaca prava su pošast u našem podmorju - govori Duško Vušković o svojem svakodnevnom iskustvu na moru u lovu na jastoge.

Fotografirali:
Luka Dragičević
Pero Dragičević, prof.
Nikica Vušković Cima

Rukopis primljen: 22. 8. 2012.